

IVAN BABIĆ

DEWEYJEVA INTERPRETACIJA
DEMOKRACIJE

U težnji da se posluže najkraćom i najpreciznijom nomenklaturom, Deweyja su veoma često nazivali filozofom demokracije.* U ovome nema ni čuda ni pogreške: demokracija je bila Deweyjeva životna tema; nema ni jednog njegova djela u kojem o njoj ne raspravlja; učinio ju je predmetom svojih logičkih i »epistemoloških« analiza, socijalne psihologije – kako je ovu razumijevao i interpretirao – etike, filozofije odgoja i, naravno, politike i socijalno-političke teorije. Sistematski prikazati sve što je Dewey napisao o demokraciji značilo bi, dakle, sistematski prikazati gotovo sav njegov opus. Ako se ovdje izdvojeno daje i komentira presjek Deweyjevih teza o demokraciji, to se, dakle, ne čini radi njihova iscrpnog tretmana već stoga da bi se i na vanjski način ukazalo na značenje što ga koncept demokracije ima za Deweyjevu socijalno-političku filozofiju.

DEMOKRACIJA KAO NAČIN DRUŠTVENOG ŽIVOTA,
VRSTA DRUŠTVA, MORALNI IDEAL

U najbitnijem smislu demokracija je za Deweyja tip društva, način društvenog života i moralni ideal. Upotrebljavajući sve ove varijante značenja i izraza i često ih međusobno zamjenjujući, obično bez rigoroznog distingviranja, Dewey u prvom redu insistira na tome da demokracija nije samo ono čime se u nekritičnoj upotrebi termina često drži, naime oblik vladavine, politički oblik. Ovu misao Dewey varira nebrojeno puta u različitim kontekstima a na jednom mjestu to čini ovako:

»Demokracija je više nego oblik vladavine; ona je prije svega način udruženog življenja, zajednički komuniciranog iskustva. Prostorno širenje broja pojedinaca koji sudjeluju u jednom interesu tako da svaki treba da svoje djelovanje odnosi prema onom drugih a smatra djelovanje

* Odlomak iz šire rasprave o socijalno-političkoj filozofiji Johna Deweyja.

drugih takvim da daje smisao i pravac svom vlastitom istovetno je rušenju onih barijera klase, rase i nacionalnog teritorija koje su priječile ljude da sagledaju potpun smisao svoje aktivnosti.«¹

Ovdje je precizirano značenje demokracije kao načina života, značenje koje u Deweyjevoj upotrebi nosi moralni prizvuk, jer je *komunikacija* u smislu u kakvom je Dewey shvaća »najviše dobro«. Realizaciju zajedničkog iskustva nazvanog demokracijom Dewey, kako vidimo, poistovećuje s rušenjem barijera klase, rase i nacionalnog teritorija, pa se ovdje demokracija *expressis verbis* poistovećuje s društvom bez klasa. čime se i eksplicitno prekoračuje građanski horizont demokracije.

Dewey na drugom mjestu riječju demokracija označava određeni tip društva i to kad govori o razvoju »... istinski demokratskog društva, društva u kome svi sudjeluju u korisnoj službi i svi uživaju vrijednu dokolicu.«²

Dewey poslije preciznije kvalificira šta misli pod »korisnom službom«:

»Ona označava društvo u kojem svaka osoba mora da bude zaposlena u nečem što živote drugih čini vrednijim življenja i društvo koje, u skladu s tim, čini uočljivijim veze koje ličnosti povezuju zajedno – koje ruše barijere udaljenosti među njima.«³

Navedenim odredbama i preciziranjima Dewey dodaje još jednu kojom naglašava brigu ne samo za to da se život drugih čini vrednijim nego i da se vlastiti život učini i neprestano promiče takvim, tako da interes svakog u svom poslu bude neprisilan i inteligentan, tj. zasnovan na primjernosti njegovim vlastitim sklonostima. Da bi neposredno nastavio:

»Nije potrebno da se kaže da smo daleko od takvog društvenog stanja; u doslovnom i kvantitativnom smislu mi možda do njega nikad nećemo stići. Ali u načelu kvalitet društvenih promjena leži u ovom pravcu. Sada ima više obilatih izvora za njegovo ostvarenje nego što ih je ikada ranije bilo. Nikakve nesavladive prepreke ne stoje na putu, ukoliko postoji inteligentna volja za njegovo ostvarenje.«⁴

Ovdje je prilika da se jače podvuče značenje demokracije kao moralnog ideala. Jer na netom citiranom mjestu eksplicitno se podvlači da demokracija kao način života i kao društveno stanje nije nigdje ostvarena, a možda nikad u bukvalnom smislu i neće biti: ona je ideal kojem se teži, vazda novi napor k prevladavanju ograničenosti postojeće društvene stvarnosti ali, u kontekstu Deweyjeve teorije socijalnog preobražaja, kroz instrumente i tendencije postojeće u samoj toj stvarnosti. Riječima samog Deweyja:

»Promatrana kao ideja, demokracija nije alternativa drugim principima udruženog života. Ona je ideja zajedničkog života samog. Ona je ideal u jedino shvatljivom smislu ideala; naime, tendencija i pokret neke postojeće stvari nošena do svoje posljednje granice, promatrana kao završena i usavršena. Kako stvari ne postižu takvo ispunjenje već su u zbilji razvučene i *izukrštane*, demokracija u ovom smislu nije činjenica

¹ John Dewey: *Democracy and Education*, The Macmillan and Comp. New York, 1931, str. 101.

² Ibid. str. 300.

³ Ibid. str. 369.

⁴ Ibid. str. 369-370.

niti će ikada biti. Ali u ovom smislu niti ima niti je ikad bilo nečega što predstavlja zajednicu u njezinoj punoj mjeri, zajednicu nenatrunjenu tuvoja.«⁵

Kako vidimo, u gornjem kontekstu ideja (ideal) demokracije poistovjećuje se s idejom (idealom) zajednice. Na drugom mjestu Dewey je precizniji u pogledu sadržaja tog ideala:

»Ali ako demokracija ima moralno i idealno značenje ono se sastoji u tome da se društveni uzvrat zahtijeva od svih a da se prilika za razvoj izuzetnih sposobnosti pruži svima.«⁶

Naglašavanje reciprociteta prilika što ih demokracija pruža s jedne i uzvratnih obaveza pripadnika društva s druge strane podsjeća na marksističke definicije socijalizma i komunizma. Da je Dewey, varirajući vlastite odredbe demokracije, upravo njih parafrazirao najizrazitije se očituje tamo gdje Dewey piše da se priroda demokratske ideje u njezinom genetičkom društvenom smislu sa stajališta pojedinca »sastoji u posjedovanju odgovornog udjela razmjernog sposobnosti u oblikovanju i usmjerenju djelatnosti grupa kojima pojedinac pripada i u sudjelovanju, razmjerno potrebi, u vrijednostima što ih grupe podržavaju. Sa stajališta grupa ona zahtijeva oslobođenje potencijalnosti članova grupe u skladu sa zajedničkim i dobrim.«⁷

U ovim i sličnim ukazivanjima na bitni sadržaj demokracije (zajednice) kao ideje marksistički model komunizma preinačuje se utoliko što se s ekonomskog naglaska pomiče na etičko-psihološki momenat.

Upravo moralni smisao demokracije Dewey je naročito naglašavao u vremenu kad je po njegovoj ocjeni ona, kao premda ograničeno društveno stanje, bila najviše ugrožena, u svojoj knjizi iz kasnih tridesetih godina:

»... ideja demokracije je u biti moralna: to je vjerovanje da humanistička kultura treba da prevlada, u ovom pogledu mora se biti otvoren i iskren.«⁸

Moralni ideal tako poprima aromu *vjerovanja u treba da* kulture. Isti naglasak na vjerovanje očituje se u tezi da demokracija na dugu stazu stoji i pada s vjerom u ljudsku prirodu.¹⁰ Vjera (faith), dakle, nezaobilazan je element Deweyjeve filozofije. *Ujera* u metod inteligencije (znanstveni metod), u ljudsku prirodu, u progres, u demokraciju kao ideal, temelji se na Deweyjevu uvjerenju da ljudska egzistencija i akcija ovise i o silama izvan ljudske kontrole pa su kao takve vazda izložene riziku. U knjizi posvećenoj religioznom aspektu iskustva (religious phase of experience) Dewey ide tako daleko da kaže: »Upravo ovom *aktivnom* odnosu između idealnog i zbiljskog dao bih ime 'bog'«. Dewey termin *bog* sam stavlja u navodnike da bi isto djelo zaključio riječima:

⁵ John Dewey: *The Public and its Problems*, Henry Holt and Comp. Reprinted: Alan Swallow — Denver 1927. str. 148-149.

⁶ John Dewey: *Democracy and Education*, citirano izdanje str. 142.

⁷ John Dewey: *The Public and its Problems*, citirano izdanje str. 147.

⁸ John Dewey: *Freedom and Culture*, Capricorn Edition, New York 1963, str. 124.

⁹ John Dewey: *A Common Faith*, Yale Univ. press, New Haven, 1934, str. 51.

»One stvari u civilizaciji koje najviše cijenimo ne pripadaju nama samima. One postoje milošću djelovanja i patnji kontinuirane ljudske zajednice koje smo karika. Naša je odgovornost konzerviranja, prenošenja, ispravljanja i proširivanja nasljeđa vrijednosti koje smo primili, kako bi oni koji dolaze za nama mogli da ga prime čvršćeg i solidnijeg, šire pristupačnog i istinskije raspodijeljenog nego što smo ga mi primili. Ovdje su svi elementi religiozne vjere neograničene na sektu, klasu ili rasu.«¹⁰

POLITIČKA DEMOKRACIJA

U prethodnom je dovoljno naglašavano da je demokracija za Deweyja mnogo više od oblika vladavine, naime »jasna svijest zajedničkog života u svim njezinim implikacijama.«¹¹ Jedna od ovih implikacija jest politički smisao demokracije:

»... jedno od značenja je distinktivno političko, jer ono označava način vladavine, specificiranu praksu u izboru službenika i reguliranju njihova ponašanja kao službenika. Ovo nije najinspirativnije od različitih značenja demokracije; ono je razmjerno specijalno po karakteru. Ali ono sadrži otprilike sve što je relevantno za političku demokraciju.«¹²

U ovom smislu kazano Deweyjeva teorija države, koju je najsystemat-skije razvio u *The Public and its Problems*, drugo je ime za njegovu teoriju političke demokracije.

Na drugom mjestu Deweyjeva distinkcija između političke i u najširem smislu društvene sadržine demokracije figurira kao:

»... distinkcija između demokracije kao društvene ideje i demokracije kao sistema vladavine... Ipak u teoriji one mora da budu razlikovane. Ideja demokracije je šira i punija ideja nego što može da bude egzemplificirana u državi čak kad je najbolja. Da bi se ostvarila ona mora da dođirne sve oblike ljudskog udruživanja: obitelj, školu, industriju, religiju. A čak – što se tiče političkih aranžmana – vladine ustanove nisu ništa drugo nego mehanizam za osiguravanje kanala za efektivno djelovanje ideje.«¹³

Teorija koju Dewey zagovara ima prethodnike u klasičnoj teoriji političke demokracije o kojoj on raspravlja u mnogim svojim djelima. Čineći to u *The Public and its Problems* on za središnji motiv klasične teorije kaže da je bio protkan prije svega ovim konsideracijama:

»Neprijatelj koga se treba bojati jest uplitanje vlade. Politička regulacija potrebna je samo zato jer pojedinci slučajno i svrhovito – budući da je posjedovanje imovine od strane marljivih i sposobnih iskušenje za dokone i nepokretne – posizu za djelatnostima i imovinama drugih. Ovo posizanje je bit nepravde, a funkcija vlade je da osigura pravdu –

¹⁰ Ibid. str. 87.

¹¹ John Dewey: *The Public and its Problems*, cit. izd. str. 149.

¹² Ibid. str. 82-83.

¹³ Ibid. str. 143.

što prije svega znači zaštitu imovine i ugovora koji prate komercijalnu razmjenu. Bez postojanja države ljudi bi mogli prisvojiti imovinu drugih.¹⁴

Dewey, kako je vidljivo, sagledava klasnu pozadinu klasične teorije i u nastavku ističe da je politički problem kako ga shvaća klasična teorija bitno problem otkrivanja i uvođenja stanovite tehnike kojom bi se djelovanje vlade maksimalno ograničavalo na legitimni posao zaštite privatnih ekonomskih interesa: »I vladaoци pokazuju običnu lakomost za posjedovanjem imovine s minimumom ličnog napora. Kad ih se ostavi same sebi oni se koriste moću kojom ih obdaruje njihov službeni položaj da samovoljno posegnu za imovinom drugih. Bitan problem vlade tako se svodi na ovo: kakvi će aranžmani spriječiti vladare da unapreduju svoje vlastite interese na štetu podanika.«¹⁵

Dewey ustvrđuje da je naročito James Mill, odgovorio na to fundamentalno pitanje, barem za svoje vrijeme, za bitne oznake političke demokracije istakavši biranje službenika od strane naroda, kratke rokove službe i česte izbore.

Drugdje opširnije govorimo o tome šta Dewey ima da ponudi umjesto klasične teorije. Tamo ustvrđujemo da njegovo vlastiti koncept političke demokracije u dobroj mjeri nosi karakteristike klasičnog koncepta: teoretsko ovjekovječavanje predstavničke demokracije, premda u različitim novim oblicima, kao nužnu posljedicu eternizacije pocijepanosti na javnu i privatnu sferu. Ali ne samo u apstraktnoj teoriji već i u svojoj kritici pojedinih konkretnih manifestacija političke demokracije u Sjedinjenim Američkim Državama Dewey ipak indicira bar neke mogućnosti transcendiranja klasičnog građanskog stajališta. Tako on piše:

»Sagledalo se da problem demokracije ne samo da nije riješen nego je jedva na vanjski način dotaknut uspostavljanjem općeg prava glasa i predstavničke vlade... Problem demokracije... postaje problem takve društvene organizacije, koja se proširuje na sva područja i načine življenja u kojoj moći pojedinaca ne samo da će biti oslobođene vanjske mehaničke prisile već će biti njegovane, podržavane i usmjeravane.«¹⁶

Deweyjevo oštro suprotstavljanje tendenciji da se pojavni oblici političke demokracije uzmu za njezinu bit očituje se i na mnogim drugim mjestima i on ga ironizira kao primjer kratkovidnog poistovećivanja svega zornog sa zbiljskim, tj. kao egzemplifikaciju svojevrzne neumnosti.

DEMOKRACIJA I KULTURA

Deweyjeve meditacije o međuodnosima različitih društvenih »sfera« u okviru općeg socijalnog sklopa koga on naziva demokracijom čine sadržaj mnogih njegovih studija a teme su im: kakvu ekonomiku zahtijeva demokracija, kakav je odnos morala i demokracije, demokracije i religije, dok se niz društvenih »sfera« ponegdje ne poistoveti s kulturom, pa

¹⁴ Ibid. str. 92.

¹⁵ Ibid. str. 93.

tako imamo relaciju demokracije i kulture. Raspravljajući o tome da je problem demokracije problem složene društvene organizacije, Dewey dodaje:

»Takva organizacija zahtijeva od obrazovanja mnogo više od općeg školovanja, koje bez obnavljanja izvora svrhe i želje postaje novi modus mehanizacije i formalizacije, koji je neprijateljski slobodi isto tako kao što je vladina stega uvijek bila. Ona od znanosti zahtijeva mnogo više od vanjske tehničke primjene – koja opet vodi mehanizaciji života i rezultira u novoj vrsti porobljavanja. Ona zahtijeva da metod istraživanja, razlučivanja, provjere konsekvencijama, što ih je moguće kontrolirati, bude prilagođen svim stvarima, velikog i malog obima, u svim pitanjima koja iskrsavaju kao predmet prosuđivanja.«¹⁷

Time je data jezgra onoga što čini odnos demokracije spram barem dva »područja« kulture: obrazovanja (odgoja, education) i znanosti. Naglašavamo samo jezgra, jer Dewey je naročito prvu od ovih relacija učinio temama niza svojih knjiga. Najtipičnija od njih, knjiga koju je Dewey znao nazvati svojim glavnim filozofskim djelom, jest *Democracy and Education*. U njoj se problematski razvija ono što je u netom citiranom pasusu samo lapidarno izraženo a iz aspekta Deweyjeve socijalne psihologije formulirano ovako:

»Oni koji žele monopol društvene moći nalaze poželjnom podjelu na navike i misli, djelovanje i dušu... Jer dualizam ih osposobljava da misle i planiraju dok ostali ostaju poslušni makar i nespretni, instrumenti izvršavanja. Dokle god se ova shema ne promijeni demokracija je prisiljena da bude pervertirana u ostvarenju.«¹⁸

Obrazovanju, kako ga Dewey zamišlja, treba da bude tuda svaka indoktrinacija obožavanja bilo kakve klase, klike ili vode koja subjekte odgoja čini objektima manipulacije, koja ih »odgaja« u papije. Nasuprot slanim perverzним oblicima edukacije: »... demokracija treba da bude sredstvo stimuliranja originalne misli i probuđivanja djelovanja smišljeno prilagođenog da se nosi s novim silama.«¹⁹

U Deweyjevu opusu nema sistematskog djela posvećenog odnosu demokracije i znanosti, ali taj odnos srećemo na svakom koraku. Kada karakterizira našu epohu Dewey je naziva demokratskom, znanstvenom i tehnološkom. Njegova je teza da duh eksperimentalne znanosti može biti utjelovljen u socijalni duh institucija samo kroz dosljedno razvijanje demokratskih odnosa, kroz primjenu demokratske metode, koju on izjednačuje s metodom inteligencije. Prema Deweyju znanstvena metoda zahtijeva demokraciju i obratno. Eksperimentalna znanost novog vijeka name zahtijeva za svoju primjenu društvo koje samo sobom eksperimentira a ovo to može činiti pod uvjetom da razvije eksperimentalnu znanost o društvu. Kako je ova tek u povojima, jer njezinu punom razvoju stoji na putu zaostala tradicija u svim njezinim društvenim oblicima, to su razvoj društvene znanosti i razvoj društva korelativne funkcije.

¹⁶ John Dewey: *Liberalism and Social Action*, Capricorn Edition, New York, 1963, str. 31.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ John Dewey: *Human Nature and Conduct*, Modern Library, Random House New York, 1957, str. 72.

¹⁹ Ibid. str. 65-66.

U ovom smislu shvaćanje je Deweyjevo...
 demokracije i one filozofije koja u punom smislu ima razumijevanja za procvat eksperimentalne empirijske znanosti – filozofije eksperimentalnog empirizma ili empirijskog eksperimentalizma. U okviru svoje kritike njemačke »apsolutističke« i apriorističke filozofije ovu misao Dewey izražava kad kao za njega »nesumnjivu historijsku činjenicu« ističe da je »sav moderni liberalni društveni i politički pokret sklopio savez s filozofskim empirizmom. Ovdje, kao i posvuda, teško je razvezati uzrok i posljednicu. Ali može se barem s velikom sigurnošću kazati da će hijerarhijski uređena i podređena Država osjećati afinitet za filozofiju čvrstih kategorija dok će fleksibilno demokratsko društvo, u svom grubom empirizmu, izlagati labave ciljeve.«²⁰

Posljednja citirana rečenica daje nam na znanje da je odnos demokracije kao oblika društva prema filozofiji zapravo njezin odnos prema moralnoj filozofiji – filozofiji koja postavlja ciljeve. Vršeći svoj poziv projektiranja svrha buduće akcije, moralna filozofija se oslanja na znanstveni metod, pa je u odnosu demokracije prema filozofiji, kako je ovaj (odnos) od Deweyja sagledan, implicitno sadržan odnos demokracije prema znanosti.

Ovoj sažetoj skici odnosa demokracije i kulture treba još dotaknuti odnos demokratskog društva prema religiji i umjetnosti. Umjesno je da se o ovom progovori zajedno utoliko što su te obje idejne sfere za Deweyja prije svega oblici imaginacije čiji je posao »konsumativan«: religija i umjetnost izražavaju društvenu atmosferu epohe kroz osjećanje i predočivanje, ako se ovo posljednje ne shvati u užem i doslovnijem smislu. Religiozno osjećanje imade u Deweyjevoj teoriji demokracije mjesta ne samo kao vjera u ljudsku prirodu i njezin inteligentni potencijal već i kao svojevrсна mistika komunikacije kojoj je komunikacija (učestvovanje, dijeljenje) čuvstava inherentna. Umjetnički izraz pak »služi« kristalizaciji značenja kojima demokratsko društvo pruža ambijent cvjetanja, doprinosi trajnosti ovih značenja i dajući im estetski timbar čini ih neposredno »konsumativnim«, tj. takvim da služe najneposrednijem i najefektivnijem obogaćivanju ljudskog života.

DEMOKRACIJA KAO DRUŠTVENI

I INTELEKTUALNI POKRET:

»IDEOLOGIJA DEMOKRACIJE«

Jedan od najzanimljivijih aspekata Deweyjeve misli o demokraciji jest njegova kritička analiza povijesnih ishodišta demokracije, njezina vrijednosnog koordinatnog sistema, njezinih parola, zanosa i zabluda. U ovom pogledu Deweyja se može smatrati jednim od prosvjetitelja suvremenog liberalizma, čovjekom koji se pridružio, iako im nije prednjačio, onima iz svoje generacije koji su rušili mitove očeva. Smisao za kritičku historijsku analizu čini po našem mišljenju Deweyjevu valorizaciju de-

²⁰ John Dewey: *German Philosophy and Politics*, Henry Holt and Comp. New York, 1915, str. 44.

mokratskih tekovina i ideja građanskog društva u mnogom pogledu analognom njihovoj marksističkoj analizi i kritici. Dewey se orijentira u pravcu kritičkog historizma kad podvlači da raspravljanje o demokraciji neovisno od historijskog konteksta znači promašiti stvar i odbaciti sva sredstva njezine inteligentne kritike, da bi nastavio:

»Promatrana kao historijska tendencija predstavljena u lancu pokreta koji su utjecali na oblike vladavine skoro na čitavom globusu kroz posljednje stoljeće i po demokracija je složena stvar. Postoji tekuća legenda čiji je smisao da je pokret započeo u jednoj jedinjoj jasno odsječenju ideji i da se nastavio jedinstvenim neprekinutim poticajem da bi se odvijao do predestiniranog cilja . . .«²¹

Dewey se nakon toga obara na pripisivanje obuhvatnog društvenog preobražaja jednoj sili ili principu, pa bio on i demokratski, kao na »čistu mitologiju« i nastavlja:

»Politička demokracija pojavila se kao jedna vrsta čiste posljedice velikog mnoštva odgovarajućih prilagodbi ogromnom broju situacija, od kojih ni dvije nisu jednake, ali koje su težile da konvergiraju zajedničkom ishodu. Demokratska konvergencija, štaviše nije bila rezultat distinktivno političkih sila i djelovanja. Još manje je demokracija proizvod demokracije, nekog inherentnog ishodišta ili imanentne ideje.«²²

U daljem slijedu raspravljanja Dewey precizira koje su historijske determinante i faktori opredijelili nastanak političke demokracije i idejnog arsenala demokracije i ističe da su ti faktori bili »primarno nepolitičke prirode . . . Zašto napori za poboljšanjem nisu bili učinjeni kasnije i, kad su već učinjeni, zašto su uzeli upravo takav oblik kakav su uzeli? Odgovori na oba ova pitanja naći će se u karakterističnim religioznim, znanstvenim i ekonomskim promjenama koje su najzad došle do izražaja na političkom području time što su same po sebi bile primarno nepolitičke i lišene demokratske namjere . . . teorije o prirodi pojedinca i njegovih prava, slobode i autoriteta, progresa i reda, slobode i zakona, općeg dobra i opće volje, demokracije same, nisu proizvele pokret. One su ga reflektirale u misli; nakon što su se pojavile one su ušle u stremljenja što su uslijedila i stekle praktičan utjecaj.«²³

U povijesnom kontekstu nastanka modernih demokratskih ideja po njihovoj fizionomiji pokazala se odlučnom i atmosfera revolta protiv političkih i svih drugih institucija, atmosfera koja je našla idejnog odraza u jeziku općih principa, »vječnih« kategorija i parola. Dewey ovo osobito egzemplificira kad u razmatranja uzima temeljnu zasadu liberalizma – individualizma.

»Sloboda se predstavila kao cilj po sebi, premda je u stvari izražavala oslobođenje od tlačenja i tradicije. Kako je s obzirom na intelektualnu stranu stvari, bilo nužno naći opravdanja za pokrete revolta, a kako je ustanovljeni autoritet bio na strani institucionaliziranog života, prirodan izlaz bio je pozvati se na nekakav neotuđivi sveti autoritet nastanjen u

²¹ John Dewey: *Public and its Problems*, cit. izd. str. 21.

²² Ibid. str. 84.

²³ Ibid. str. 88.

protestirajućim pojedincima. Tako se rodio »individualizam«, teorija koja je pojedinačne osobe, u izolaciji od bilo kakvih asocijacija osim onih što su ih smišljeno oblikovali u svoje vlastite svrhe, obdarila urođenim ili prirodnim pravima«. ²⁴

Dewey u skladu sa svojim općim genetičko-historičkim pristupom idejama demokracije, insistira na tome da logički nije bilo nikakve nužde koja bi diktirala stvaranje ideologije golog pojedinca suprotstavljenog svim asocijacijama kao tuđim njegovoj prirodi. Analizirajući kulturno-historijske faktore od presudnog utjecaja na nastanak metafizičkih varijanti liberalnih političkih doktrina on zasebno ističe konstrukcije modernog subjektivizma u filozofiji. Dewey podvlači da je temeljna supozicija ovog subjektivizma, bez obzira na njegove različite i na prvi pogled oštro suprotstavljene senzalističke i racionalističke redakcije, ista: »subjekt, ili ego, u obliku personalne svijesti poistovećene sa samim duhom... Iz filozofije ideja se odšuljavala u psihologiju, koja postade introspektivni i introvertirani prikaz izolirane i konačne privatne svijesti. Otada se moralni i politički individualizam mogao pozivati na »znanstveni« dokaz za svoje tvrdnje i upotrebljavati rječnik što ga je psihologija učinila tekućim – premda je u stvari psihologija na koju se pozivao, kao na svoje znanstveno utemeljenje, bila njegova tvorevina«. ²⁵

Kao dalji odsudan vanpolitički činilac modeliranja modernih ideologija demokracije Dewey potcrtava novovjeku znanost i tehniku, te na njima i uz njihovu pomoć izgrađenu ekonomiku, bez kojih liberalistički individualizam odnosno individualistički liberalizam nikad ne bi dosegao stupanj kristalizacije očitovan u klasičnim dokumentima npr. velike francuske političke revolucije. Ekspanzija znanosti, tehnike i njoj usporedno razvijena ekonomska ekspanzija bili su, kako kaže Dewey, ograničeni »ustanovljenom političkom i pravnom praksom«, pa je ova ograničenost bila izvorom pojačanog isticanja liberalističkih zahtjeva i hrane njegovoj militantnosti.

Sve ove analize nastanka ideja i idejnih motiva klasičnog »individualizma« u političkoj teoriji Dewey nadopunjuje analizom amalgamiranja te teorije ideologijom ekonomskih zakona kao »prirodnih«, tj. ideologijom klasične političke ekonomije:

»Stara metafizička koncepcija Prirodnog zakona međutim, preobrazila se u ekonomsku koncepciju; zakoni prirode, usađeni u ljudsku prirodu, regulirali su proizvodnju i razmjenu dobara i službi, i to na takav način, da, kada su se držali slobodnim od umjetnog, to jest političkog, miješanja, oni su rezultirali maksimumom mogućeg društvenog prosperiteta i napretka. Popularno mnjenje malo se uznemiruje pitanjem logičke dosljednosti. Ekonomska teorija *laissez-fairea*, zasnovana na vjerovanju u dobročiniteljske prirodne zakone koji su uspostavili sklad ličnog profita i društvene dobrobiti, stopila se s doktrinom prirodnih prava«. ²⁶

²⁴ Ibid. str. 86-87.

²⁵ Ibid. str. 86-89.

²⁶ Ibid. str. 90-91.

Time je slika nastajanja i konkretnog modeliranja političkih doktrina modernog liberalizma od strane prvenstveno nepolitičkih činilaca zao-kružena i upotpunjena. Ali da se ne bi pomislilo kako su ideje i ideologije puki »odraz stvarnosti«, bez svoje vlastite pokretačke moći Dewey je volio upozoravati da su ideje bile »nešto više od muha na točkovima koji se okreću«.

Svi navedeni odlomci iz Deweyjeve analize moderne demokracije kao društvenog pokreta i idejnih tvorbi u kojima je povijesno-političko kretanje našlo izraza pokazuju da Dewey, implicitno usvajajući neke od klasičnih marksističkih uvida u pozadinu građanske ideologije, a u još većoj mjeri prihvaćajući pouke do kojih je došla američka historijska škola njegova vremena – prema idejama, idealima, vrednotama, parolama moderne građanske demokracije zauzima stav objektivnog analitičara i kritičara. On nastanak idejnog i političkog demokratskog nasljeđa građanstva sagledava u punini historijskog sklopa iz koga je ponikao, on ga tumači »vanpolitičkim« faktorima, pa premda u slijedu nabiranja tih faktora divergira od klasičnog marksističkog modela (stavljajući religiozni na prvo, a ekonomsko-tehnički na posljednje mjesto), on se principijelno, tj. u stavu da su ideje izrazi ili, kako se on izražava, odrazi širokog povijesnog kretanja, poklapa s uvidom marksizma. Nadalje, on u idejama demokracije – slobodi, jednakosti, bratstvu itd. – vidi elemente racionalizacije i ideološkičnosti, ali istovremeno naglašava onaj trajno aktuelni i univerzalno ljudski moment u njima koga su priznavali Marx, Engels i svi marksisti vrijedni toga imena kad su građanskoj epohi pridavali svjetsko-historijsko značenje ne samo u oslobađanju i razvijanju proizvodnih snaga, kao uvjeta novog društva, nego i u razvijanju nekih od političkih, kulturnih i moralnih vrijednosti što će ih socijalističko i komunističko društvo nužno trebati da naslijedi i dalje razvija ako želi da ustraje u svojoj ambiciji da kvalitativno unaprijedi i na najvišu razinu podigne sve najbolje u kulturno-političkoj tradiciji čovječanstva. Tom odlikom svoje reinterpretacije demokratskih tekovina u našem vremenu, kao i svojim uvidom u ograničenosti političke demokracije, a osobito u elemente njezine degeneracije u konkretnoj političkoj praksi američkog društva i formuliranjem imperativa istinski demokratske humane zajednice Dewey se uvrstio u najprogresivnije izdanke suvremenog građanskog liberalizma i u nekim tačkama poistovetio s težnjama demokratskog socijalizma.

DEWEY'S INTERPRETATION OF DEMOCRACY

This article is a fragment from the author's extensive study of Dewey's socio-political philosophy.

Taking for granted that Dewey is a philosopher of democracy the author has no ambition to deal here with Dewey's theory of democracy in detail. He concentrates of some essential points paying a special attention to these four: democracy as a way of social life, type of society and moral ideal, 2) the concept of political democracy, 3) the relation of democracy and culture, and 4) democracy as an intellectual movement — »ideology« of democracy. After having interpreted Dewey's position as to these points, documenting it by the extensive quotations from Dewey's works, the author concludes that Dewey's interpretation of democracy is enlightening and stimulative for Dewey does not create another myth of democracy but approaches it historically and objectively. Although his general examination of democracy differs from a Marxist one his genetical-historic treatment of the emergence and development of democratic ideas is close to Marxism. What is especially acceptable in Dewey is the fact that he does not absolutise democracy nor reduce it to the historical conditions and factors of its origination. As an outstanding representative of contemporary liberalism Dewey has stressed some elements of democracy which socialism has to succeed and, more than that, he in some respects identified his own position with the cause of democratic socialism.

U ovom radu, koji je dio vešćeg istraživanja, autor je razmatrao Deweyevu koncepciju demokracije u kontekstu njegove socijalne filozofije. Uzimajući za dato da Dewey jeste filozof demokracije, autor se ne namjerava baviti detaljno njegovom teorijom demokracije. On se koncentriše na neke osnovne tačke, posebno na četiri: demokracija kao način društvenog života, tip društva i moralni ideal, 2) pojam političke demokracije, 3) veza između demokracije i kulture, i 4) demokracija kao intelektualno kretanje — »ideologija« demokracije. Nakon što je autor interpretirao Deweyevu poziciju u vezi sa ovim tačkama, dajući joj široku dokumentaciju iz Deweyevih djela, zaključuje da Deweyeva interpretacija demokracije osvjetljava i stimuliše, jer Dewey ne stvara novi mit o demokraciji, već je historijski i objektivno približava. Iako se njegovo opće razmatranje demokracije razlikuje od marksističkog, njegovo genetsko-historičko razmatranje nastanka i razvoja demokratskih ideja je vrlo blisko marksističkom. Šta je posebno prihvatljivo u Deweyu, jeste činjenica da on ne apsolutizuje demokraciju, niti je svodi na historijske uslove i faktore njenog nastanka. Kao istaknuti predstavnik savremenog liberalizma, Dewey je istaknuo neke elemente demokracije koje socijalizam mora usvojiti i, više od toga, u nekim aspektima se identifikovao sa uzrokom demokratskog socijalizma.

U ovom radu, koji je dio vešćeg istraživanja, autor je razmatrao Deweyevu koncepciju demokracije u kontekstu njegove socijalne filozofije. Uzimajući za dato da Dewey jeste filozof demokracije, autor se ne namjerava baviti detaljno njegovom teorijom demokracije. On se koncentriše na neke osnovne tačke, posebno na četiri: demokracija kao način društvenog života, tip društva i moralni ideal, 2) pojam političke demokracije, 3) veza između demokracije i kulture, i 4) demokracija kao intelektualno kretanje — »ideologija« demokracije. Nakon što je autor interpretirao Deweyevu poziciju u vezi sa ovim tačkama, dajući joj široku dokumentaciju iz Deweyevih djela, zaključuje da Deweyeva interpretacija demokracije osvjetljava i stimuliše, jer Dewey ne stvara novi mit o demokraciji, već je historijski i objektivno približava. Iako se njegovo opće razmatranje demokracije razlikuje od marksističkog, njegovo genetsko-historičko razmatranje nastanka i razvoja demokratskih ideja je vrlo blisko marksističkom. Šta je posebno prihvatljivo u Deweyu, jeste činjenica da on ne apsolutizuje demokraciju, niti je svodi na historijske uslove i faktore njenog nastanka.

Kako se vidi, već iz podnaslova, Deweyevu koncepciju demokracije autor je razmatrao u kontekstu njegove socijalne filozofije. Uzimajući za dato da Dewey jeste filozof demokracije, autor se ne namjerava baviti detaljno njegovom teorijom demokracije. On se koncentriše na neke osnovne tačke, posebno na četiri: demokracija kao način društvenog života, tip društva i moralni ideal, 2) pojam političke demokracije, 3) veza između demokracije i kulture, i 4) demokracija kao intelektualno kretanje — »ideologija« demokracije. Nakon što je autor interpretirao Deweyevu poziciju u vezi sa ovim tačkama, dajući joj široku dokumentaciju iz Deweyevih djela, zaključuje da Deweyeva interpretacija demokracije osvjetljava i stimuliše, jer Dewey ne stvara novi mit o demokraciji, već je historijski i objektivno približava. Iako se njegovo opće razmatranje demokracije razlikuje od marksističkog, njegovo genetsko-historičko razmatranje nastanka i razvoja demokratskih ideja je vrlo blisko marksističkom. Šta je posebno prihvatljivo u Deweyu, jeste činjenica da on ne apsolutizuje demokraciju, niti je svodi na historijske uslove i faktore njenog nastanka.

* Ovo istraživanje je dio vešćeg istraživanja o Deweyevim socijalnim idejama, koje je autor objavio u časopisu "Socijalizam" (1982, 2, 101-110).